

אורי ינאי וטלי גל (עורכים) מפגיעה לאיחוי

אורי ינאי וטלי גל (עורכים) מפגיעה לאיחוי: צדק מאחה ושיח מאחה בישראל - הוצאת מגנס, תשע"ו - 2016, 320 עמ'

מעטים יחלקו על כך שהענישה הפלילית איננה גורמת נחת לאיש, אך מעטים עוד יותר יחלקו על כך שהיא הכרח המציאות. אשר על כן, נעשו ונעשים מאמצים כדי למצוא אלטרנטיבות צודקות ויעילות יותר. 'הצדק המאחה' הוא אחד מהתחליפים הבולטים של ההליך הרגיל, ועם הצלחות לא מעטות (אם כי לא בכל תחומי המשפט הפלילי).

באנגלית מכונה התחום "Restorative Justice", והוא כונה כך כדי להנגידו למונח "Justice Retributive", ונסביר. הענישה הפלילית כיום מבוססת למעשה על גרימת סבל וכאב למבצע העבירה מתוך מטרה למנוע ממנו ומאחרים פשיעה עתידית. נסתכל על ביטוי מקובל לגבי עבריין שריצה את עונשו. אנו נוהגים לומר כי הוא "שילם את חובו לחברה". אבל מה הוא בדיוק שילם? הוא גרם נזק לחברה ובתגובה נגרם לו אישית נזק. החברה לא יצאה נשכרת והעבריין ודאי לא יצא מתוקן. להיפך, החברה סבלה בעטיו ואף הוציאה הוצאות להחזקתו במאסר.

גישת 'הצדק המאחה' מתמודדת עם כך. היא מבקשת לראות את מעשה הפשע בקונטקסט הכללי שלו, כגורם נזק לחברה כולה. היא שואלת מהי הדרך הטובה ביותר לצמצם את הנזק ולאחות את השבר שנגרם? לשיטתה, הפוגע והנפגע יחד עם הקהילה כולה צריכים למצוא את הדרך שבה הפוגע 'יתקן' את אשר פגע ויחזיר המצב לקדמותו. הפוגע, הנפגע, והקהילה יחליטו יחדיו על הליך התיקון הראוי. בגישה חדשנית (יחסית) זו מבקש הספר לעסוק.

הספר מחולק לשלושה חלקים. החלק הראשון הוא החלק התיאורטי המבקש להסביר את הגישה ומקורותיה. הוא מתמודד יפה עם הסיטואציה הישראלית ומתייחס רבות להליכים בחברה הערבית שדומים במידת מה להליכי הצדק המתקן (בעיקר מוסד 'הסולחה'). נעיר כי בעניין זה ישראל איננה ייחודית שכן התחום הושפע רבות ממנהגיהם של שבטים מאורים ואבורג'נים באוסטרליה ובניו-זילנד, וכן חברות אינדיאניות שונות באמריקה הלטינית. בכולן נעשה נסיון במסגרת הקהילתית לפתור את הסכסוך (בשיתוף הפוגע, הנפגע ומשפחותיהם).

החלק השני הוא החלק הפרקטי העוסק ביישום הצדק המאחה בישראל. ניתן שתי דוגמאות לכך (מהדוגמאות הניתנות בספר). בישוב בדואי הוכה נער אחד על ידי חבורת נערים (היות ודיבר עם בנות מהחמולה האחרת). במקום ההליך הפלילי הרגיל, נערכה פגישה עם שני הנערים ומשפחותיהם. בהנחיית קצין המבחן הוחלט על הפתרון (שכלל פיצויים לנער, בקשת סליחה, ושירות לתועלת הציבור), וזה היה גם גזר הדין. דוגמא אחרת היא הצתת כלי רכב של סטודנטים ערבים בצפת לאחר פיגוע. בהשתתפות הפוגעים והנפגעים, ובהנחיית קצין המבחן הוחלט על הפתרון (שכלל פיצויים, מנשר סליחה, ועוד). ונדגיש, כי מדובר בהליך במסגרת החוק הפלילי שאותו אימצו בתי המשפט.

החלק השלישי גם הוא תיאורטי בחלקו ועוסק בנטייה העכשווית להרחיב את עקרונות הצדק המאחה גם לתחומים אחרים שאינם המשפט הפלילי. 'הצדק המאחה' הופך לכן להיות 'שיח מאחה'.

גישת 'הצדק המאחה' ... מבקשת לראות את מעשה הפשע בקונטקסט הכללי שלו, כגורם נזק לחברה כולה. היא שואלת מהי הדרך הטובה ביותר לצמצם את הנזק ולאחות את השבר שנגרם?

המטרה היא לפתור קונפליקטים כלליים בין אנשים בדרך זו. דהיינו, ניסיון לשיח בין שני הצדדים לקונפליקט בשיתוף הקהילה או נציגים ממנה. כל זאת במטרה להגעה לפתרון מוסכם בין הצדדים. יש כאלה שראו בהליך דרך לפתרון בעיות בין מגזרים שונים בחברה. היו אף שראו בו דרך לפתרון בעיות פוליטיות. והיו גם שניסו להשתמש בו לקשר בין נפגעי טירור לבין מבצעיו. נדגיש אבל כי מדובר בכיוונים חדשים יחסית שהצלחתם איננה ברורה.

שתי בעיות יש לצדק המאחה שהספר לא עסק בהן מספיק לדעתנו. ראשית, הספר מפאר במידת מה הליכים מעין אלו בחברות ראשוניות, אך מתעלם מבעיית יחסי הכוחות בהן. כל מי שמכיר מקרוב את מוסדות העטווה והסולחה יודע שלא תמיד רק הצדק שולט בהן. התוצאה שתקבל משפחה גדולה וחזקה בהליך זה, תהיה שונה וטובה מזו של משפחה קטנה, והדברים ידועים.

שנית וזוהי הבעיה העיקרית. צדק מאחה מתאים לסוג מסויים מאוד של סכסוכים. קשה לדבר על צדק מאחה במקרה של שוד בנק, ו/או מעילת צווארון לבן. שלא לדבר על סוחרי סמים ו/או רצח בין כנופיות פשע. הצדק המאחה מתאים יותר לבעיות נקודתיות של עבירות חד-פעמיות של אנשים מהוגנים

בדרך כלל. למגבלה זו אין כמעט ביטוי בספר.

אולם גם אם גישת הצדק המאחה מצומצמת בהיקפה, אין ספק כי ישנם מקרים שבהם היא מתאימה יותר מההליך הפלילי הרגיל. אשר על כן, ניתן לראות בה חלק מארגז הכלים של המשפטן הפלילי, ובוודאי יוכלו אלו להיעזר בה. היא שייכת לתפיסה המקובלת כיום הסבורה שבמקביל להליך הפלילי ישנן דרכים נוספות להתמודד עם עבריינות. מומלץ לכל מי שמתעניין במשפט פלילי ורוצה ללמוד על אפשרויות שונות מההליך העונשי הרגיל.

הצדק המאחה מתאים יותר לבעיות נקודתיות של עבירות חד-פעמיות של אנשים מהוגנים בדרך כלל. למגבלה זו אין כמעט ביטוי בספר
